

партнерства. Для впровадження дуального образования необходимо усовершенствовать материально-техническую базу, улучшить методики обучения, наладить сотрудничество между учебным заведением и работодателем.

Ключевые слова: дуальное образование, дуальное обучение, заведение профессионального (профессионально-технического) образования, профессиональное (профессионально-техническое) образование, рынок труда, социальное партнерство, работодатель.

Отримано редакцією 04.03.2019 р.

УДК 37.015.3:316.7

DOI: 10.31376/2410-0897-2019-1-39-132-139

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ПРОЦЕСІ ПЕРЕХОДУ ВІД ЕТНОЦЕНТРИЗМУ ДО ЕТНОРЕЛЯТИВІЗМУ

Слущкий Ярослав Сергійович

кандидат педагогічних наук, завідувач відділення «Управління та транспорт»

Донбаський державний коледж технологій та управління

e-mail: yaroslav.slutskiy.mail@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-5328-7274

У статті проаналізовано особливості й структурні елементи розвивальної моделі міжкультурної чутливості, яка має важливе значення для адаптації до нової культури, іншими словами, при формуванні соціокультурної компетентності особистості. Встановлено, що процес адаптації може складатися з шести основних етапів. На основі аналізу етапів адаптації розкрито їх сутність та характеристики. З'ясовано, що етапи «заперечення» та «захисту» мають етноцентричне спрямування та не сприяють акумуляції особистості в умовах нової культури; етапи «мінімізації» та «визнання» є перехідними компонентами від повного несприйняття іншого соціокультурного світу до часткового його визнання; етапи «адаптації» та «інтеграції» є основами розвитку в особистості етнорелятивізму, що сприяє активному та ефективному процесу адаптації.

Ключові слова: етноцентризм, етнорелятивізм, диференціація, соціально-педагогічний супровід, культурний реверс, інкапсульована форма, конструктивна форма.

Постановка проблеми. Сучасний світ стає глобалізованою системою, що впливає на розвиток культурного різноманіття. Тому процеси культурного та академічного обміну демонструють майбутнє світового соціуму. Великий обсяг у процесах міжкультурної міграції відіграє молодь, що прагне отримувати знання у закладах вищої освіти інших країн.

Але необхідно пам'ятати, що неможливо швидко стати частиною тієї культури, яка домінує у державі, в якій передбачається навчання. Саме тому важливу роль відіграє адаптаційний процес, що дозволяє насамперед сформувати соціокультурну компетенцію, яка дозволить проводити комунікативну та міжкультурну взаємодію з представниками іншого соціуму. На заваді формування та подальшого розвитку вищезазначеної компетентності постають поняття «етноцентризму» та «етнорелятивізму», що є елементами міжкультурної системи. Тому для розуміння значення соціокультурної компетентності та розроблення відповідної програми її формування необхідно проаналізувати виокремлені поняття та зрозуміти відмінності між ними як компонентами єдиного адаптаційного простору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему соціалізації дослідники розглядають як процес розвитку особистості, який має місце у рамках спілкування та самосвідомості (Г. Андреева, А. Петровський), процес формування та подальшого практичного використання особистістю набутого досвіду соціокультурного плану (Ч. Кулі, Дж. Мід, Н. Смелзер та ін.).

Теоретичні засади соціалізації як явища соціокультурного плану висвітлено у роботах сучасних дослідників (А. Богуш, М. Галагузова, Н. Голованова, А. Капська, О. Кононко, Н. Лавриченко, С. Литвиненко, А. Мудрик, С. Савченко, С. Харченко, Б. Бім-Бад, О. Безпалько, В. Бочарова, О. Газман, Н. Заверико, Н. Лавриченко, Г. Лактіонова, А. Мудрик, А. Рижанова, І. Рогальська, С. Савченко, С. Харченко, Л. Коваль, Л. Міщик, А. Реан, С. Хлебик, І. Ісаєв, А. Лучинкіна, О. Рассказова, Т. Федорченко, Є. Шиянов, О. Волошенюк, В. Плешаков та інші).

Проблема соціалізації та адаптації іноземних студентів розкрита у працях таких учених, як К. Буракова, Н. Грищенко, І. Зозуля, О. Резван, Т. Язвінська та ін.

Теоретичний дискурс проблеми соціального супроводу іноземних студентів розкрито у працях А. Борисової, С. Дін. Досліджували також особливості педагогічного супроводу особистості (В. Головка, І. Семененко, І. Штеймüller), психолого-педагогічного супроводу (Д. Порох), соціально-психологічного супроводу (О. Вихрущ-Олексюк, Е. Максимчук).

Формулювання мети статті. Здійснити теоретичний аналіз науково-педагогічної літератури з проблеми адаптаційного розвитку особистості; проаналізувати етапи етноцентризму та етнорелятивізму в контексті формування соціокультурної компетентності особистості.

Виклад основного матеріалу. Соціокультурна компетентність розвивається при наявності змін у якості особистісного досвіду, який можна охарактеризувати як перехід від етноцентризму до етнорелятивізму. Стратегічною метою формування соціокультурних навичок є проведення детального аналізу структурних елементів подібного адаптаційного переходу. Так, для пояснення цих понять М. Беннеттом була розроблена розвивальна модель міжкультурної чутливості (Developmental Model of Intercultural Sensitivity (DMIS)) [1; 2; 3]. Підготовка іноземних студентів до діяльності у новому соціокультурному полі передбачає знання сутнісних характеристик етапів цієї розвивальної моделі, що складається з декількох етапів, а саме:

1. Заперечення (Denial). Цей етап більшою мірою притаманний етноцентричній спрямованості, в рамках якої власна культура розглядається як єдино реальна, тобто переконання, поведінкові цінності сприймаються як достеменні. При цьому відбувається заперечення культурних відмінностей, інші культури або заперечуються або розглядаються у фоновому режимі стосовно особистостей, яким надано назву «іноземець» або «іммігрант». Особистості, що перебувають на етапі заперечення, не виражають інтересу до культурних відмінностей [4]. Отже, етап заперечення становлять практично повне неприйняття культури іншого походження. В академічній сфері проблеми подібного плану також є негативним чинником, який перешкоджає ефективній взаємодії іноземних студентів з представниками приймаючої країни.

Одним з наслідків етапу заперечення є нездатність (і/або зацікавленість) проведення диференціації інших національних культур. Це стосується тих випадків, коли представник однієї культури не може визначити відмінності між іншими культурами (наприклад, культурами Китаю і Японії, Кувейту та Ірану тощо) [4].

2. Захист (Defense). Цей етап має схожі риси з етапом заперечення. Під час «захисту» виникає стан, коли власна культура розуміється як єдино розвинена або така, всередині якої добре проводити діяльність. Однак особистості, що перебувають на даному етапі, є більш обізнаними про наявність культурних відмінностей, тому вони їх трактують як більш реальні, ніж люди на етапі заперечення. Слід зазначити, що структура цього етапу не є досить складною для створення відчуття «рівного досвіду» [4] (що має на увазі визнання можливості іншої культури (-ур) отримати досвід твоєї, а особистості – розширити своє розуміння за допомогою запозичень в іншій культурній сфері. Іншими словами, «рівний досвід» можна визначити як прийняття особистістю можливості проведення рівнозначного та рівно ефективного культурного обміну). Незважаючи на те що переважно погляди особистостей на цьому етапі мають певні стереотипи, інші культури визначаються як реальні порівняно з етапом заперечення. Отже, такі особистості є більш відкритими перед культурними відмінностями, що сприяє існуванню концепції світу в «нас і в них» («us and them») [4] (концепція пояснює прийняття особистістю іншої культури або культур, визнаючи, що навколишній простір може складатися не тільки з однієї культури, а й з іншої/их. Під «ними» в даному випадку маються на увазі представники інших культурних шарів), проте в її рамках власна культура все ж має більш високе становище, ніж інші культури.

Етап захисту поділяється, у свою чергу, на два напрями: позитивний та негативний. Так, у позитивній формі дії індивіда можуть виражатися в наданні допомоги «домінантній» культурній групі для того, щоб вона досягла певних успіхів за допомогою взаємодії з «домінантною» культурою. Тобто особистість, яка існує в рамках цього етапу, має впевненість у можливості розвитку іншої культури за допомогою своєї власної, більш розвиненої (певною мірою подібну характеристику можна застосувати до системи соціально-педагогічного супроводу іноземних студентів, а саме допомоги іншій культурі з використанням культури приймаючої країни. Однак, в разі супроводу в академічному середовищі повністю заперечується домінуюча роль «приймаючої» культури і робиться знак рівності з урахуванням необхідності адаптації іншої культури). Негативна форма виражається в можливості участі особистості в певних групах, що заперечують культурні відмінності [4].

Таким чином, ми з'ясували, що на відміну від етапу заперечення цей етап має певні передумови до переходу у сферу етнорелятивізму, проте вони ще недостатньо виражені. Однак наявність двох форм, негативної та позитивної, робить цей етап менш центрованим на власній культурі та пропонує можливість вибору напрямку прийняття іншої культури. В. Крос [5] стверджує, що даний етап є необхідним у процесі розвитку недомінантної ідентичності етнічного характеру для створення рівноваги з домінуючою і супроводжується створенням стереотипів своєї культури і негативно вираженою стерео типізацією іншої культури.

У рамках етапу захисту існує так званий культурний «реверс» («Reversal») [4]. Як і «захист», «реверс» також використовує поляризацію світу за принципом «ми і вони», однак не сприймає інші культури як загрозу. Цей принцип поширений стосовно прибулих на довгий термін носіїв іншої культури, таких як волонтери Корпусу миру або студенти за обміном. «Реверс» може бути охарактеризований як «культурна чутливість» («cultural sensitivity») (тобто вміння сприймати інші культури в аналітичному плані, розуміючи їх особливості, відмінності та подібності, а також піддавати власну культуру конструктивній критиці).

3. Мінімізація (Minimization) [4]. Мінімізація культурних відмінностей є станом, у рамках якого елементи власного культурного світогляду сприймаються як універсальні. Люди, що перебувають на етапі мінімізації, позитивно сприймають культурну схожість, часто коригуючи поведінку інших індивідів, щоб ті відповідали їхнім очікуванням. Так, багато студентів за обміном згідно з висновками М. Беннетта [4] опиняються в ситуації, коли сім'ї, в яких вони проживають, незважаючи на позитивне їх ставлення до іноземного учня (що виражається в доброму ставленні, наявності щирого інтересу в питаннях різного роду звичаїв), упевнені в тому, що такий студент повинен володіти ідентичними базовими цінностями, які є прийнятними для приймаючої сім'ї. Таким чином, можна говорити, що подібні сім'ї перебувають на етапі мінімізації. Їх мотивація полягає в тому, що студент, за їх переконанням, оцінить новий для себе спосіб життя після того, як повною мірою зіткнеться з ним. Якщо ж згодом іноземний студент не повною мірою оцінить нове для себе культурне середовище, це спричинить загрозу існування етапу мінімізації, тому що в такому випадку неможливо буде стверджувати, що всі хочуть бути такими ж, «як ми» [4]. Отже, етап мінімізації є досить небезпечним для суспільства при його неправильному трактуванні і не відповідає повною мірою принципам соціально-педагогічного супроводу, в рамках якого іноземного студента необхідно адаптувати до нової культури, а не переучувати, змушуючи прийняти нові положення тільки тому, що у деяких особистостей приймаючої країни існує подібне бачення процесу акультурації.

Етап мінімізації є перехідним від етноцентризму до етнорелятивізму. Остання проблема, яка має важливе значення при цьому переході, – визнання власної культури (культурна самооцінка). Так, важливим є усвідомлення культури в ролі об'єкта. Коли особистість зможе сприймати вплив її переконань, поведінки та цінностей на подібний об'єкт, можна говорити про її самосвідомість. Таким чином, необхідне розуміння ступеня власного впливу на культуру. Коли таке розуміння стане практично вираженим, можна робити спроби сприйняття інших культур.

Інші три напрями розвивальної моделі міжкультурної чутливості можна охарактеризувати як більш етнорелятивно виражені, що перебачає існування власної культури в сфері інших культур.

4. Визнання (Asserptance). Визнанням культурної відмінності є стан, у рамках якого власна культура розглядається як одна з певної кількості рівноцінних комплексних світоглядів. На цьому етапі людина усвідомлює відмінності між культурами, тобто здатна сприймати інші особистості як відмінні від себе, проте все ж як особистості. Визнання дозволяє створити ряд відмінностей між культурами, тому людина здатна визначити, які впливи мають культурні відмінності на широкий діапазон міжособистісних відносин. При цьому людям не обов'язково бути експертами в питаннях однієї або декількох культур.

Слід ураховувати, що людина може володіти навичками поведінкового або мовного плану, проте не мати поняття, як використовувати подібні навички в практичному плані відповідно до культурних особливостей [6]. Знання та навички не є необхідними елементами, якщо вони не перебувають на етапах визнання та адаптації. Найчастіше, маючи позитивну думку про будь-які культури, не можливо вивчити їх більш якісно, таким чином, прийняття не означає згоду з принципами тієї чи іншої культури.

Помилково вважати, що міжкультурна чутливість пов'язана з наявністю позитивного ставлення до інших культур або прийняттям їх цінностей. Отже, некритичне прийняття інших культур більш характерне етноцентричному реверсу, особливо при наявності елементів критичного ставлення до власної культури. Певні культурні відмінності можуть сприйматися в негативному аспекті, однак «негативний» не означає етноцентричний, поки не використовується фактор спрощення. Під спрощенням слід розуміти особливість, притаманну етноцентричним етапам, коли форма ставлення до іншої культури зводиться до принципу своєї і чужої, правильної і неправильної, основної та другорядної. Таким чином, відсутність складних аспектів взаємовідносин культур призводить до виникнення спрощеної системи, яка є ознакою центричного ставлення до культури. У цьому випадку негативне сприйняття не є результатом спрощення культурного світогляду і повернення до принципів етноцентризму. Негативні моменти можуть мати місце при збереженні розгалуженої системи відносин до іншої культури/р, що робить їх елементами етапу визнання, тобто сфери етнорелятивізму.

5. Адаптація (Adaptation) [4]. Адаптація до культурних відмінностей є станом, в якому досвід іншої культури впливає на формування сприйняття та поведінки, властивих цій культурі. У рамках цього етапу

світогляд людини розширюється, що дозволяє залучити відповідні конструкції з інших культур і висловити свій альтернативний культурний досвід із застосуванням певних почуттів і форм поведінки, властивих тій культурі, в яку адаптується особистість. Якщо подібне практичне застосування культурного досвіду набуває поглиблених рис, що проявляється у формуванні звички використання тих чи інших культурних особливостей, ми можемо говорити, що такий процес стає основою мультикультуралізму [4].

Водночас адаптація не є асиміляцією (assimilation) в прямому сенсі цього терміна, який іммігрантами та представниками недомінантних культурних груп сприймається як «плавильний котел» («melting pot»), тобто як суспільство, у якому між усіма культурами відбувається взаємообмін такого характеру, що вони зливаються і взаємодоповнюють одна одну, створюючи полікультурний соціум. Принцип асиміляції полягає в тому, що людина повинна відмовитися від тих культурних принципів, якими вона володіє, і прийняти світогляд домінуючої культури. У свою чергу, концепція адаптації передбачає альтернативу асиміляції, яка характеризується розширенням особистісної палітри переконань і норм поведінки, а не заміною одного набору принципів іншим. Таким чином, зникає необхідність позбавлення власної культурної ідентичності для проведення ефективної діяльності в іншому культурному оточенні [4].

У контексті культурних взаємин внутрішнього характеру адаптація спричиняє взаємне коригування. Іншими словами, особистості, що визначаються як домінуючі, так і недомінантні однаково здатні адаптувати свої принципи до іншої культури. При цьому домінуюча культура/-ри зацікавлена у використанні принципів інших культур.

Таким чином, адаптація є однією з основних цілей міжкультурної адаптації іноземних студентів. Модель міжкультурної чутливості передбачає, що належну увагу варто приділити підготовці особистостей до отримання досвіду іншої культури і вже після цього робити спроби сформулювати конкретні поведінкові принципи.

Основною проблемою адаптації є питання «автентичності» («authenticity»), сенс якого полягає в тому, чи можна сприймати іншу культуру та мати принципи іншої культури і водночас залишатися самим собою? [4] Слід зазначити, що при проведенні процесу адаптації не є обов'язковою підміна своєї культурної ідентичності культурою приймаючої країни, що часто має статус домінуючої. Тому ми можемо говорити про те, що адаптація повинна мати кінцевим результатом саме пристосування і тісний контакт з іншим культурним середовищем. У такому випадку не буде необхідності зміни самої людини. Трансформації має піддатися виключно її поведінкове поле. Таким чином, ми опиняємося на межі останнього етапу моделі міжкультурної чутливості.

6. Інтеграція (Integration) [4]. Інтеграція до культурних відмінностей є станом, в якому досвід отримав ширші рамки, що охоплюють різноманітні світогляди культурного плану.

Дж. Беннет [7] виділив таку категорію, як «культурна маргінальність» («cultural marginality»), яка, за його твердженням, має дві форми: інкапсульовану (encapsulated), в якій відмежування від культури сприймається як відчуження, і конструктивну (constructive), яка визначає переміщення серед культур у ролі життєво необхідної частини ідентичності особистості.

Перша форма, на нашу думку, є спрямованою на представників домінуючих культур, які роблять спроби убезпечити себе від поглинання сильнішими культурами. У такому випадку відбувається відчуження від сильнішої культури і певною мірою часткова ізоляція, спрямована на збереження своїх первинних поведінкових принципів. У цілому, подібні дії індивіда не призводять до негативних наслідків для домінуючої культури. Однак, якщо брати до уваги культуру недомінантну, що перебуває в інкапсульованому стані, вона, з одного боку, зберігає свої ціннісні характеристики через наявність ізолюваності, з іншого – перебуває у режимі стагнації (необхідно враховувати, що у процесі міжкультурної взаємодії особистість надає можливість своїй культурній ідентичності набуті полікультурності, що пов'язано з розвитком власної культури; якщо ж обраний шлях культурної ізоляції, власна культура не буде отримувати можливості для розвитку та увійде в процес культурного застою, а це з погляду мультикультуралізму означатиме настання періоду стагнації). Таким чином, неможливо однозначно дати відповідь щодо позитивних чи негативних якостей інкапсульовання, однак, якщо розглядати цю форму в контексті інтеграції іноземних студентів у культурне середовище іншої країни, тобто їх соціально-педагогічного супроводу, то подібного роду форма має негативний вплив на пристосування особистості до нового культурного та академічного простору.

Другою формою «культурної маргінальності» є конструктивна. Так, розглядаючи форму інкапсульовання, ми дійшли висновку щодо її негативного впливу на особистість, яка адаптується до нового культурного середовища. Для ефективної культурної інтеграції необхідне вільне «пересування» особистості між різними культурами, а не тільки взаємодія з домінуючою. При використанні конструктивної форми особистість набуває можливості формування певних професійних навичок, що дозволяють проводити

процес взаємодії з різними культурами. Згодом такі навички матимуть суттєве значення для характеристики особистості як професіонала. Тому можна говорити про те, що ця форма є життєво необхідною для особистості у рамках її становлення як повноцінно розвиненої.

Конструктивна форма також більшою мірою може бути застосовна іноземними студентами, ніж інкапсульована, тому що для цієї соціальної групи необхідно проводити процес адаптації, що, природно, має на увазі зіткнення і прийняття нової культури (-ур), це призводить до необхідності активної взаємодії з її представниками. Відокремлення не сприятиме якісній адаптації, тому іноземному студенту також життєво необхідне використання саме конструктивної форми.

Таким чином, розглянувши дві форми «культурної маргінальності», ми можемо охарактеризувати їх як ймовірні моделі для формування дій людини. Інкапсульована форма передбачає закритість культурної оболонки особистості від впливу ззовні. Конструктивна форма передбачає здатність легкої взаємодії з представниками різних культур. Тому для формування особистості як професіонала найбільш придатною є конструктивна форма, що не відмовляється від культурного обміну.

Інтеграція не є більш якісним і ефективним етапом, ніж адаптація, особливо в ситуаціях, що вимагають міжкультурної компетентності, але вона становить характеристику великої кількості людей – від довгострокових експатріантів до іноземних студентів [4].

Таким чином, модель міжкультурної чутливості є системою, від центральної точки якої розходяться два протилежні напрями поведінки особистості: етноцентризм та етнорелятивізм. Кожен з них має свої власні етапи, що демонструють яскраву культурну опозицію, однак при наближенні до центральної точки, від якої один напрям плавно переходить у другий, етапи припиняють демонструвати аспекти яскравої протилежності та отримують характеристики, що відрізняються одна від одної різними, але непринциповими показниками. Лише крайні, від центральної точки, етапи етноцентризму та етнорелятивізму мають радикальну сутність. Отже, ми можемо говорити про те, що при становленні культурної ідентичності та формуванні поведінкових принципів особистості може відбуватися переміщення людини з етапу до етапу в пошуку найбільш сприятливого для себе світогляду. Водночас при наявності радикальних культурних поглядів найбільш ймовірно часткове пересування особистості до центральної світоглядної точки, однак малоімовірний (принаймні, протягом короткого проміжку часу) перехід до іншої форми моделі розвитку міжкультурної чутливості з крайнього етапу протилежної форми.

Форми етноцентризму та етнорелятивізму є складовими моделі розвитку міжкультурної чутливості, концепція якої також потребує пояснення для розуміння вихідних кодів цих двох світоглядних форм [4].

Розроблена модель розвитку міжкультурної чутливості має у своїй основі ґрунтовну теоретичну основу [8; 9]. Її базовою теоретичною концепцією є твердження, що досвід (який уміщує міжкультурний аспект) є елементом, що піддається конструюванню. Це є центральним положенням когнітивного конструктивізму [10; 11; 12], у рамках якого задекларовано, що ми не сприймаємо події безпосередньо. Наш досвід або певні події будуються відповідно до шаблонів або принципів, які нами використовуються для адекватного сприйняття свідомістю тих чи інших явищ. Так, якщо людина стикається з певним явищем, що має природу іншої культури, то вона не буде мати можливості ефективно взаємодіяти з цією подією, тому що не матиме досвіду взаємної діяльності з іншою культурою. Однак, якщо особистість має якісь шаблони або категорії, використавши які можливо вибудовування такого досвіду, то взаємодія згодом стає реальною. Утім на первинному етапі часто визначальну роль відіграє досвід етноцентризму, що має на меті визначення власної культури в якості єдиної основи для сприйняття подій [4].

Таким чином, можна говорити про можливість наявності в особистості культурних шаблонів, які сформовані в неактивному стані. Пов'язано це з тим, що розвиток навичок взаємодії з однією або декількома культурами є завданням, що можна виконати, однак, коли мова йде про безліч культур, з якими людині, ймовірно, необхідно буде мати справу, виникає небезпека культурного перевантаження, коли занадто великий обсяг інформативної складової призведе або до негативної якості запам'ятовування культурних принципів, або до змішування інформації та неможливості в той чи інший момент вилучити зі свідомості необхідний у певний проміжок часу культурний принцип. Тому за наявності проблеми формування принципів для взаємодії з різними культурами найбільш раціональним рішенням стають культурні моделі, що перебувають в неактивному стані. У такому випадку при необхідності проведення міжкультурного контакту людина вже буде володіти певним досвідом у питаннях даної культури, і використовуючи один з шаблонів, зможе більш ефективно увійти в процес взаємодії.

Аналізуючи шаблони, важливо розуміти принципи їх структурування. Так, не є можливим формування такої категорії, як культурний шаблон у зв'язку з тим, що вона становить різні культурні принципи, об'єднання яких і створює такий шаблон. Тому важливим є розвиток у особистості кожного

принципу культурної взаємодії окремо для якісного їх опрацювання, що є важливим аспектом у зв'язку з тим, що подальше існування шаблонів буде перебувати в неактивному стані до певного моменту. Отже, якість сформованих принципів буде чинити істотний вплив як на тривалість можливого перебування таких шаблонів у неактивному стані, так і на швидкість активації, за потреби, культурної взаємодії. Стосовно тривалості «зберігання» культурних шаблонів необхідно відзначити, що з часом їх якісні характеристики будуть піддаватися негативним впливам, пов'язаним як з тимчасовими характеристиками (коли деякі принципи можуть бути просто забуті особистістю, що поставить питання про повноцінність усього шаблону), так і зі зміною поведінкових норм тієї чи іншої культури (чому сприяє мультикультуралізм). Таким чином, важливо не тільки формування якісних принципів на початковому етапі структурування культурного шаблону (тому що недостатній розвиток або відсутність навіть одного принципу не дозволить говорити про самодостатність шаблону, а також про його професійні характеристики), а й проведення регулярного оновлення принципів відповідно до зміни світоглядних норм тієї чи іншої культури. Тобто, іншими словами, необхідна постійна модернізація культурного шаблону.

Основною ідеєю міжкультурної адаптації є здатність мати альтернативний культурний досвід. Так, особистість, яка соціалізується в монокультурному плані, має можливість застосування тільки принципів власного культурного світогляду, тому такі особистості нездатні розрізняти сприйняття світу людьми, культурні коди яких мають відмінності. Тож важливим є формування так званою альтернативного досвіду, який дозволить сформувати здатність сприймати принципи людей іншої культури. Особистість, яка зможе придбати альтернативний культурний досвід, може трансформувати його в міжкультурний світогляд, що дозволяє використовувати ті чи інші культурні принципи при взаємодії з особистістю з іншого культурного середовища [4].

Висновки. Формування соціокультурної компетентності – складний процес, що передбачає проведення особистісних трансформаційних дій з переходу до етапу, у рамках якого культурні особливості іншого соціуму можуть сприйматися у позитивно.

Модель розвитку міжкультурної чутливості визначає центральну точку, яка має визначальний вплив на можливість або неможливість ефективної адаптації та формування, відповідно, соціокультурної компетентності. Ця точка є переходом від етноцентризму з його неприйняттям іншої культури до етнорелятивізму, в рамках якого адаптація може відбуватися.

Під час формування соціокультурної компетентності необхідно бути впевненим, що особистість зробила подібний перехід, а її культурне сприйняття схиляється до етнорелятивізму. В іншому випадку акультурація особистості буде ускладнена або взагалі неможлива. Таким чином, під час проведення аналізу етапів міжкультурної чутливості було визначено необхідність переведення особистості в етнорелятивістському напрямі для можливості формування соціокультурної компетентності.

Проведене дослідження не дає відповіді на всі питання поставленої проблеми. Перспективи подальших розвідок передбачаємо у розробленні моделі ефективного адаптаційного процесу для іноземних студентів з урахуванням важливості формування компетентностей різного спрямування.

Список використаної літератури

1. Bennett M. A developmental approach to training for intercultural sensitivity. *International Journal of Intercultural Relations*. 1986. № 10 (2). P. 179–196.
2. Bennett M. J. Becoming interculturally competent *Toward multiculturalism: A reader in multicultural education*. 2004. P. 62–77.
3. Bennett J. M. Cultural marginality: Identity issues in intercultural training. *Education for the intercultural experience (2nd ed.)*. 1993. P. 109–135.
4. Bennett M. J. How not to be a fluent fool: Understanding the cultural dimensions of language. *New ways in teaching culture. New ways in TESOL series II: Innovative classroom techniques*. 1997. P. 16–21.
5. Bennett M. J. Towards ethnorelativism: A developmental model of intercultural sensitivity. *Education for the intercultural experience (2nd ed.)*. 1993. P. 21–71.
6. Bennett J. M. Developing intercultural sensitivity: An integrative approach to global and domestic diversity. *Handbook of intercultural training (3rd ed.)*. 2004. P. 147–165.
7. Brown G. S. *Laws of form*. Toronto, Canada: Bantam, 1972. 135 p.
8. Cross W. E. Jr. The psychology of nigrescence: Revising the Cross model. *Handbook of multicultural counseling*. 1995. P. 93–121.
9. Glaser B. *The discovery of grounded theory*. New Jersey: Aldine, 1967. 272 p.
10. Kelly G. *A theory of personality*. New York: Norton, 1963. 208 p.
11. Strauss A. *Basics of qualitative research: Grounded theory procedures and techniques*. Newbury Park, CA: Sage, 1990. 272 p.
12. Von Foerster H. On constructing a reality. *The invented reality: Contributions to constructivism*. 1984. P. 41–61.

PECULIARITIES OF SOCIO-CULTURAL COMPETENCE FORMATION IN THE PROCESS OF TRANSITION FROM ETHNOCENTRISM TO ETHNORELATIVISM

Slutskiy Yaroslav

Candidate of Pedagogic sciences, PhD (pedagogic sciences)
Head of the Department of «Management and transport»
Donbas State College of Technology and Management

Introduction. Modern globalized world directed to the constant movement of students around universities and countries. Being in a new socio-cultural environment requires students' ability to perform adaptation activities that are necessary for academic and everyday activities both. Thus, there is a need for understanding structural elements of personal transition from the rejection to the adoption to a new culture.

Purpose. The analysis of the structural elements of personal adaptation in the concept of development model of intercultural sensitivity.

Methods. Analysis, synthesis, structural and functional method.

Results. The important elements of personal adaptation during the process of transition from ethnocentrism to ethnorelativism were identified and characterized. In the process of analyzing we found out that the model of intercultural sensitivity is a system, from the central point of which the two opposite directions of personal behavior are diverge: ethnocentrism and ethnorelativism. Each of these directions has its own stages, that shows a bright cultural opposition to each other, however, coming near to a central point, from which one direction gradually passes into the second one, the stages stop showing the aspects of bright opposition and take characteristics, that differ from one another with the help of different, but not principle indicators.

Only from the central point, stages of ethnocentrism and ethnorelativism, have a radical essence. Consequently, we can say, that during the formation of cultural identity and behavior principles of a person, people can move from one stage to another, finding the most favorable world view to itself.

At the same time, when the radical cultural views are present, the most probably there will be a partial personal movement to the central world view point. A transition to the other form of the model of intercultural sensitivity from the extreme stage to the opposite form is improbable.

Originality. The features and structural elements of the developing model of intercultural sensitivity were analyzed. It has been established that the process of adaptation may consist of six main steps: denial, defense, minimization, acceptance, adaptation, integration.

Conclusion. On the basis of the analysis we came to the conclusion that the forms of ethnocentrism and ethnorelativism are an integral parts of the developmental model of intercultural sensitivity, which concept also needs to be explained for source data understanding of two ideological forms.

Keywords: ethnocentrism, ethnorelativism, differentiation, socio-pedagogical support, cultural reverse, encapsulated form, constructive form.

References

1. Bennett, M. J. (1986). A developmental approach to training for intercultural sensitivity. *International Journal of Intercultural Relations*, 10(2), 179–196.
2. Bennett, M. J. (1993). Towards ethnorelativism: A developmental model of intercultural sensitivity. In R. M. Paige (Ed.), *Education for the intercultural experience* (2nd ed., pp. 21–71). Yarmouth, ME: Intercultural Press.
3. Bennett, J. M., & Bennett, M. J. (2004). Developing intercultural sensitivity: An integrative approach to global and domestic diversity. In D. Landis, J. Bennett & M. Bennett (Eds.), *Handbook of intercultural training* (3rd ed, pp. 147–165). Thousand Oaks: Sage.
4. Bennett, M. J. (2004). Becoming intercultural competent. In J.S. Wurzel (Ed.) *Toward multiculturalism: A reader in multicultural education*. Newton, MA: Intercultural Resource Corporation. – P.62-77.
5. Cross, W. E., Jr. (1995). The psychology of nigrescence: Revising the Cross model. In J. G. Ponterotto, J. M. Casas, L. A. Suzuki, & C. M. Alexander (Eds.), *Handbook of multicultural counseling* (pp. 93–121). Newbury Park, CA: Sage.
6. Bennett, M. J. (1997). How not to be a fluent fool: Understanding the cultural dimensions of language. In A. E. Fantini, (Vol. Ed.) & J. C. Richards (Series Ed.). (1997). *New ways in teaching culture. New ways in TESOL series II: Innovative classroom techniques* (pp. 16–21). Alexandria, VA: TESOL.
7. Bennett, J. M. (1993). Cultural marginality: Identity issues in intercultural training. In R. M. Paige (Ed.), *Education for the intercultural experience* (2nd ed., pp. 109–135). Yarmouth, ME: Intercultural Press.
8. Glaser, B., & Strauss, A. (1967). *The discovery of grounded theory* / Barney Glaser, Anselm Strauss. – New Jersey: Aldine. – 272 p.
9. Strauss, A., & Corbin, J. (1990). Basics of qualitative research: Grounded theory procedures and techniques / Anselm Strauss, Juliet Corbin. - Newbury Park, CA: Sage. – 272 p.
10. Brown, G. S. (1972). *Laws of form* / G. Spencer Brown. - Toronto, Canada: Bantam. – 135 p.
11. Kelly, G. (1963). *A theory of personality* / George A. Kelly. - New York: Norton. – 208 p.
12. Von Foerster, H. (1984). On constructing a reality. In P. Watzlawick (Ed.), *The invented reality: Contributions to constructivism* (pp. 41–61). New York: Norton.

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ СОЦИОКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ В ПРОЦЕССЕ ПЕРЕХОДА ОТ ЭТНОЦЕНТРИЗМА К ЭТНОРЕЛЯТИВИЗМУ

Слуцкий Ярослав Сергеевич

кандидат педагогических наук, заведующий отделением «Управление и транспорт»
Донбасский государственный колледж технологий и управления

В статье проанализированы особенности и структурные элементы развивающей модели межкультурной чувствительности, которая имеет важное значение для процесса адаптации к новой культуре, другими словами, при формировании социокультурной компетентности личности. Установлено, что процесс адаптации может состоять из шести основных этапов. На основе анализа этапов адаптации раскрыта их сущность и характеристики. Выяснено, что этапы «отрицания» и «защиты» имеют этноцентристское направление и не способствуют аккультурации личности в условиях новой культуры; этапы «минимизации» и «признания» являются переходными компонентами от неприятия другого социокультурного мира к частичному его признанию; этапы «адаптации» и «интеграции» являются основами развития у личности этнорелятивизма, что способствует активному и эффективному процессу адаптации.

Ключевые слова: этноцентризм, этнорелятивизм, дифференциация, социально-педагогическое сопровождение, культурный реверс, инкапсулированная форма, конструктивная форма.

Отримано редакцією 05.02.2019 р.

УДК 378.147

DOI: 10.31376/2410-0897-2019-1-39-139-147

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ

Радул Сергій Григорович

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов
Льотна академія Національного авіаційного університету (м. Кропивницький)
e-mail: radul_sg@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-0899-3719

Розкрито роль ціннісних орієнтацій у процесі професійної самореалізації майбутніх філологів. Висвітлено значення ціннісних орієнтацій як одного з найважливіших показників самовизначення та самореалізації особистості. Найбільш значущими якостями в професійній діяльності філологів є здатність до емпатії і позитивне ставлення до інших, комунікабельність, незалежність, креативність, флексибельність, соціальний інтелект, позитивна «Я-концепція» і рефлексивність. Встановлено, що ціннісні орієнтації впливають на професійну діяльність, надають їй змістової цінності, дозволяють регулювати поведінку особистості та формують способи самореалізації. Визначено найбільш значущі професійні ціннісні орієнтації для майбутніх філологів.

Ключові слова: особистість, майбутній філолог, професійна самореалізація, професійні якості, ціннісні орієнтації.

«Насправді ж викладання мови – найважча справа.

Викладати цей предмет повинні найздібніші і найталановитіші. Бо це не просто передача знань, практичних умінь, навичок. Це передусім виховання. Виховання розуму, формування думки, копітке різьблення і ліплення найтонших рис духовного обличчя людини» (Сухомлинський В. О.) [15].

Постановка проблеми. На початку ХХІ століття дедалі гостріше відчуваємо потребу нової гуманістичної парадигми освіти, спрямованої на формування такого фахівця, вишкіл якого поєднує високий професіоналізм, моральні чесноти відповідно до цінностей національної і загальнолюдської культур. Проблема цінностей і ціннісних орієнтацій у сучасній вітчизняній науці є однією з найбільш значущих і актуальних. Це питання завжди приваблювало дослідників і вивчалось у аксіологічному, філософському, соціологічному, педагогічному та психологічному напрямках. Аналіз робіт свідчить про відсутність єдиного підходу до проблеми цінностей. Однак різні визначення, класифікації ціннісних орієнтацій та цінностей не суперечать у цілому одне одному, а взаємодоповнюють і дозволяють розглядати їх з різних позицій. Ціннісні орієнтації є компонентом структури особистості, який відображає життєвий досвід, накопичений особистістю в індивідуальному розвитку та становить серцевину свідомості, з точки зору якої вирішується багато важливих життєвих питань.

Дослідники приділяли достатню увагу вивченню співвідношення ціннісних орієнтацій і реальної